

Groep 8 van basisschool 't Talent uit Schijndel bezoekt de expositie Design van het Derde Rijk in het Design Museum.

FOTO MERLIN DALEMAN

Duitsland Reacties

Als Duitser kan je maar beter niet betweterig de omgang met de nazitijd bekritisseren van een land waar meer dan 100.000 Joden naar de vernietigingskampen zijn gedeporteerd, schrijft de *Süddeutsche Zeitung* in haar recensie van de tentoonstelling *Design van het Derde Rijk*. „Maar als een project mislukt door de eigen ambitieuze pretenities, dan kan je best kritiek leveren.”

En dat doet de krant. Bij de „nazi-parafernalia” wordt veel te weinig achtergrondinformatie geboden. De bewering van directeur Timo de Rijk dat de tentoonstelling een aanvulling is op de vele Bauhaus-tentoonstellingen die dit jaar te zien zijn wordt niet waargemaakt. Maar vooral: „heel problematisch” is de beperkte mate waarin de Holocaust aan de orde komt.

Als je een uitgaansuniform van een SS Obersturmführer toont vlakbij een pak van een gevangene uit concentratiekamp Mauthausen, aldus de recensent, kan je niet volstaan met drie alinea's onder de kop 'Verleiding en terreur'. En de ontwerptekeningen voor de crematoria in Auschwitz zijn „volledig ontoereikend”. Wel groot München vol hakenkruisvlaggen tonen, maar geen grote foto's van de vernietiging van mensen in de kampen? „Een ernstig verzuim”.

Niet alle Duitse media zijn zo kritisch – al betreuren meer critici het gebrek aan meer toelichting, een catalogus, en tegenwicht dat de gruwelen van de nazi's toont. Veel media informeren hun lezers liever via een interview met De Rijk, dan via een recensie. *Die Welt* noemt de tentoonstelling neutraal „een waagstuk”.

Positief is de criticus van de Tagesspiegel, die zelfs oppert de tentoonstelling naar Duitsland te halen. „Waarom niet in het Haus der Kunst in München, dat een centrale plaats innam in de 'Duitse' cultuur waar de nazi's naar streefden?” In dat neoclassicistische gebouw, van Hitlers lievelingsarchitect Paul Ludwig Troost, zou de tentoonstelling goed passen. Gezien de Duitse gevoeligheid zou het daar een écht waagstuk zijn.

Juud Eijvoogel

Die man is boos en wil ons bang maken

REPORTAGE **DESIGN VAN HET DERDE RIJK** Waarom is een hakenkruisvlag rood, en kan een kale man blond zijn? Kinderen van groep 8 bezoeken de tentoonstelling 'Design van het Derde Rijk'.

Door onze redacteur **Toef Jaeger**

Wat is design volgens julie? vraagt Sabina Timmermans (34) aan 14 kinderen uit groep 8 van basisschool 't Talent uit Schijndel. Er worden verschillende dingen genoemd: potloden, bomen („heb je wel eens de wortels gezien, dat is echt design”) en kleren. Roy (12) heeft het verlossende woord: „Design dat is behang.” Daar is iedereen het mee eens.

Even daarvoor is de klas uit Schijndel in een kring gaan zitten ter voorbereiding op het bezoek aan de tentoonstelling 'Design van het Derde Rijk', in het Design Museum Den Bosch. Na de definitie van design vraagt Timmermans aan de kinderen wat ze van de Tweede Wereldoorlog, Adolf Hitler en het Derde Rijk weten. Dat is behoorlijk wat: al enkele weken is hun leraar Christian van den Bosch (51) met ze bezig geweest, waarbij vooral de vraag hoe het kon dat zoveel mensen achter één man aanliepen de kinderen bezig had gehouden.

Dit is de eerste basisschool die de tentoonstelling over nazi's en design bezoekt, voor hen is een educatief pakket gemaakt onder de noemer 'Wij en zij'. Middelbare scholen en studentengroepen zijn al eerder geweest, en die krijgen als invalshoek 'Schuldig design' gepresenteerd. Negatieve reacties zijn er nog niet gekomen, integendeel: docenten en studenten zijn enthousiast.

Vooraf was dat wels: in het weekend van de opening waren er

demonstraties gepland, extra suppoosten waren er om incidenten te voorkomen. „We zijn hier geen mensen tegengekomen die door de zaal paraderen of selfies maken”, vertelt Tomas van den Heuvel (23), de conservator van de tentoonstelling.

Hij denkt dat de ophef vooral was ontstaan omdat het Design Museum in de eerste plaats een kunstmuseum is, zodat velen vreesden dat het accent zou komen te liggen op de esthetische kant van het design van de Derde Rijk. „Doordat er zoveel reacties kwamen, zijn we gaan benadrukken dat het ons te doen was om de consequenties die design kan hebben wanneer je het als middel inzet om een wereld vorm te geven. Dat is ook wat we benadrukken in de lespakketten.”

Boze man

Wanneer de kinderen uit Schijndel hun eerste vragen hebben gesteld („waarom is een vlag met een hakenkruis rood?") wandelt Timmermans met de kinderen de tentoonstelling in om stil te staan bij een verkiezingsposter uit 1932. *Schluss jetzt. Wählt Hitler* staat erop, terwijl een man zijn ketenen verbreekt. „Schrijf vijf dingen op die je ziet”, zegt Timmermans. Hij is boos, dat zien ze allemaal. „Met de poster willen ze mensen bang maken”, vindt Bo. Anderen zien er een gevangene man in en wederom valt op hoeveel rood er wordt gebruikt.

De tocht wordt voortgezet naar een schilderij van een boerengezin:

vader, moeder en vier kinderen zitten opgewekt rondom de keukentafel. Behalve de vraag wat ze aan dit schilderij opvalt, wil Timmermans ook weten of ze zich erin herkennen. Christian herkent zich er wel een beetje in: „Die baby dat is mijn broer!” Zijn klasgenootje ziet heel andere dingen. „Bij mij thuis is iedereen veel ouder, dus ik ben meestal alleen.” Ryan snapt ondertussen niet waarom dit schilderij nou past bij nazi-design: „De vader is niet blond,

Zijn er kinderen die niet alles geloven wat de meester zegt? Er gaan twee vingers omhoog

die is kaal.” Simone wijst hem terecht: „Niet iedereen kan blond zijn.”

Dat was wel het ideaal, legt Timmermans uit terwijl ze doorloopt naar schoolplaten over de rasseneer. De kinderen krijgen te zien hoe kinderen uit die tijd leerden dat een mengeling kon leiden tot een 'verkeerde mix', alsof je een maïskolf probeert te kruisen met een rode biet. Of de kinderen het zouden geloven wanneer ze dat zouden leren? „Ja”, denkt Simone, „als de leraar dat vertelt op school dan zal dat toch wel zo zijn”. Wanneer Timmermans vraagt of er ook kinderen in de klas zitten die niet alles gelo-

ven wat de meester zegt, gaan er aarzelend twee vingers omhoog.

Erger toch?

Nadat nog enkele foto's, vlaggen met hakenkruisen en een stukje film van Leni Riefenstahl over de Olympische Spelen van 1936 zijn getoond, is het tijd. De concentratiekampen zijn even aan de orde gekomen, maar al de verschillende symbolen zijn al ingewikkeld genoeg. „Het waren allemaal vormen van uitsluiting”, vertelt Timmermans, om te vervolgen dat Joden in een getto werden gestopt. „Erger toch?” vraagt Aniso. „Ze werden toch vermoord in kampen?” Ja, beaamt Timmermans, ze werden later weggevoerd naar kampen. Daar laat ze het voorlopig bij.

Dat de Jodenvernietiging niet aan bod kwam, is een bewuste keuze, vertelt Van den Heuvel. Timmermans was nu al anderhalf uur bezig met alles uit te leggen wat er gebeurde in de aanloop naar de Holocaust toe. De vernietiging mogen de ouders en de begeleiders voor hun rekening nemen.

Voor de klas uit Schijndel komt dat wel goed. Meester Van den Bosch: „Het wordt een zware dag voor ze, we gaan nu door naar kamp Vught, zodat ze zien wat de gevolgen zijn geweest.”

Design van het Derde Rijk. T/m 19 januari in Design Museum, Den Bosch. Di-zo 11-17u (reserveren verplicht). Inl: designmuseum.nl